TARAS SHEVCHENKO

International Congress on Social Sciences - 2

February 1-3, 2019

ANKARA

PROCEEDINGS BOOK

ISBN 978-605-80857-8-7

Edited by
Dr. Muntazir MEHDI
Dr. Sakina BAYRAMOVA

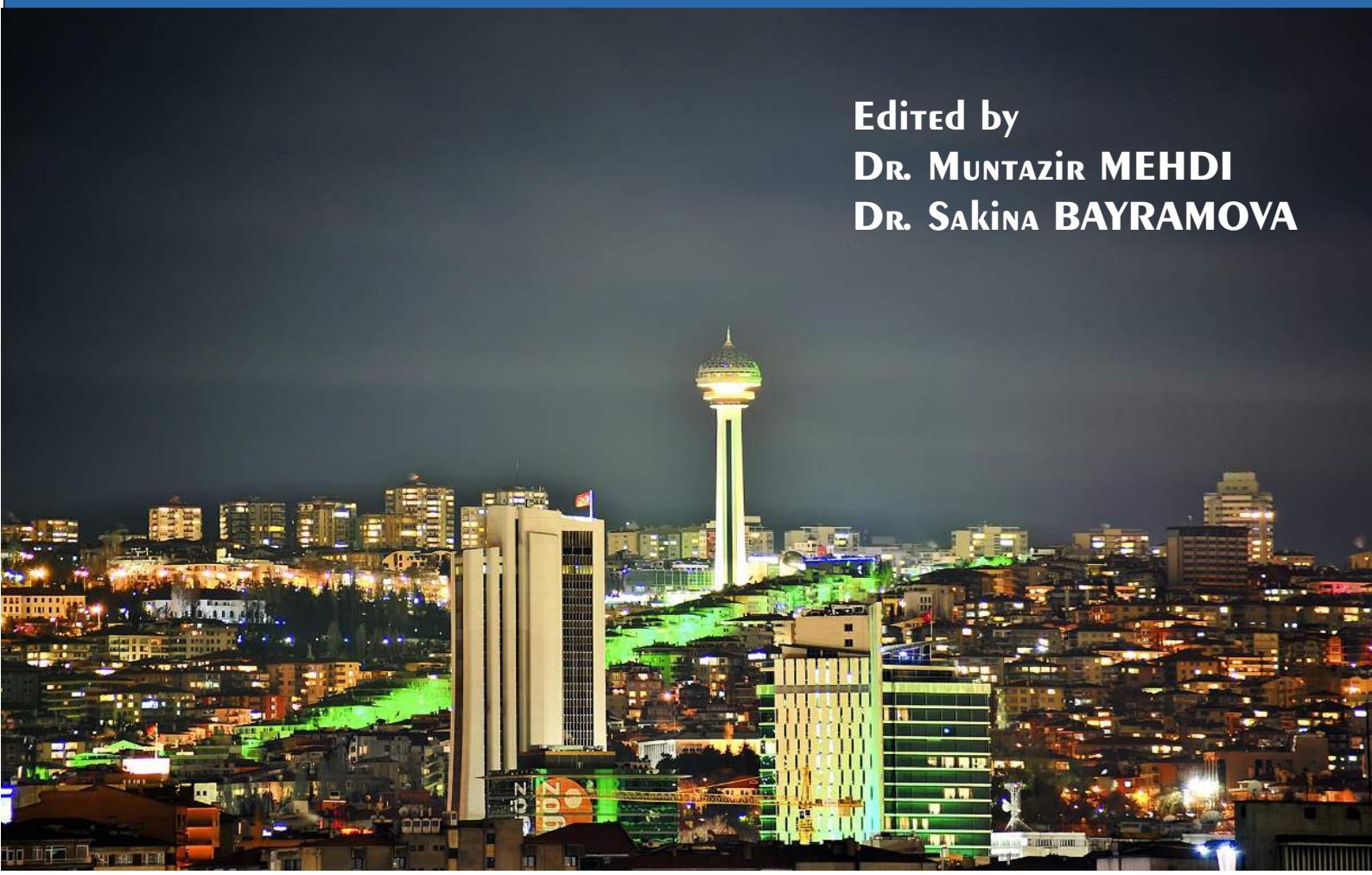

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

TARAS SHEVCHENKO II. INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

DATE AND PLACE

February 1-3, 2019 – Ankara

ORGANIZATION

İKSAD- Institute of Economic Development and Social Researches

HEAD OF CONGRESS

Prof. Dr. Natalya LATIGINA

COORDINATOR

Zhanuzak ALIMGEREY

LANGUAGES

Turkish, English, Ukrainian, Russian

INTERNATIONAL PARTICIPANTS/SPEAKERS

Asst. Prof. Muntazir MEHDİ
Lareeb Gull
Eraj Jamal
Erum Ehsan – Pakistan, p. 29
Doç. Dr. Minara Mammadova – Azerbaijan, p. 136
İlksoy ASLIM - Cyprus, p. 391
Asst. Prof. Dr. Olga SOPOTSKO - Ukraine,p. 444
Mohammad Sofian ASMIRZA SILALAHI, Sahat MARULI – Indonesia, p. 455

MÂİDE SÛRESİ'NİN 3. ÂYETİNDEKİ İSLÂM DİNİNE AİT VURGULAR

EMPHASISES BELONGING TO THE RELIGION OF ISLAM IN THE THIRD VERSE OF THE CHAPTER OF MAIDAH

Dr. Öğr. Üyesi Nurdoğan TÜRK
Ankara Hacı Bayram Üniversitesi, dr_nrdgn@hotmail.com,
ORCID: 0000-0002-5684-5956.

ÖZET

İnsanlık için en önemli *haber* (Sâd 38/67), insanlığı tereddütsüz her konuda en doğruya ileten (İsr'a 17/9), üzerinde iyice düşünülüp öğüt alınsın diye (Sâd 38/29) ve takvâ sahipleri için yol gösterici (Bakara 2/2) olarak indirilen Kur'ân, nâzil olan ilk âyetinden son âyetine kadar paha biçilmez derecede kıymetli mesajlar içermektedir. Bu kıymetli mesajları içeren âyetlerden birisi ve –bir görüşe göre- sonuncusu Mâide sûresinin 3. âyetidir. *Âyet*, İslâm dinine ait üç vurguyu içermektedir: Birincisi; ilk âyette yenmesi helâl kılınan hayvanlardan istisna kılınıp açıklanacağı bildirilen ve etleri haram olan şeyler bu âyette beyan edilmiştir. Çaresizlik hallerinde haram kılınan bir şeyin yenilebileceği bildirilmiştir. Aksi yönde delil olmadıkça din anlayışında helallik vurgusu yapılmıştır. İkincisi; "*Onlardan korkmayın, benden korkun*" sözüyle müminlere moral telkin edilmiş, korku ve ümitsizlik yerine cesaretli ve ümitvâr olmaları gerektiği vurgusu yapılmıştır. Üçüncüsü; "*...kemale erdirdim...tamamladım... beğendim...*" ifadeleriyle insanlığa gönderilen İslâm dininin ihtiyaç duyulan her alanda tamamlandığına ve O'nun kıyamete kadar geçerli son din olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu yönleriyle âyet, bize İslâm dininin doğru anlaşılmasında ciddi katkı sağlamaktadır. Zira dinin doğru ve tam anlaşılması insanlık için hayati öneme sahiptir. İki cihan mutluluğunu elde etmenin yolu, İslâm dinini doğru anlamak ve O'nu hakkıyla yaşamaktan geçmektedir. Bu bildiri, bu âyet bağlamında son vahiy kitabı Kur'ân'ın insanlığa sunduğu din anlayışını okuma ve anlama gayretlerinden birisidir.

Anahtar Sözcükler: Mâide, Âyet, Din, Helallik, Korku, Ümit.

ABSTRACT

The Qur'an which is the most important *news* for humanity (Sad 38/67), conveying humanity to the most correct without hesitation about every subject (İsra 17/9), an advice for considering on it well enough (Sad 38/29), a guide for pious people (Baqarah 2/2) has contained valuable messages in priceless degree from the first verse which was revealed to the last verse of it. One of the verses that contain these valuable messages and -according to an opinion- the last is the third verse of the chapter of Maidah. The verse has included three emphasises belonging to the religion of Islam. First of all, things which were notified to explain exempting from animals that are lawful spouse *(halal)* to eat in the first verse and had illicit *(haram)* meats had been declared in this verse. It had been notified to eat a illicit thing in the case of desperation. Lawfulness was emphasized in an understanding of religion unless there is an evidence on the contrary. The second one is preaching elevation to the believers with an expression of "*So fear them not, but fear Me*" and it was emphasized to be hopeful

and courageous instead of fear and hopelessness. The third one is the emphasis of the religion of Islam which was sent to humanity with expressions of "*I have perfected, completed, approved*" as a completed religion in every field that needed and the last valid religion until the Last Judgment. With these aspects the verse has severely contributed on being understood the religion of Islam for us in a correct way. Forasmuch as being understood of religion correctly and completely has vital importance for humanity. The way of obtaining happiness of the two world is to understand the religion of Islam and to live it properly. This notice is the one of efforts to read and comprehend an understanding of religion which is presented by the Qur'an that is the last book of revelation to humanity in the context of this verse.

Key Words: Maidah, Verse (Ayah), Religion, Lawfulness, Fear, Hope.

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerîm, semâvî kitapların sonucusudur. O, insanlığın ihtiyaç duyduğu her alanı tamamlayan hidâyet rehberidir. Dili son derece fasîh ve belîğ, muhtevâsı gerçekten sağlam, açık ve nettir. Kur'ân'ın ana hedefi, mutlak Yaratıcı'ıyla olan bağı ve ona kulluğu kopartacak tüm engelleri ortadan kaldırıp, inanç ve düşünce bakımından insanı tamamen özgürleştirmektir.[1] Öğretme ve eğitim yoluyla ruhen ve bedenen olgunlaştırmak ve onu özüne döndürmektir. Kur'ân'ın insanlığa sunduğu öğretiler ve verdiği mesajlar, kıyâmete kadar aklı ve kalbi selîm olanları elbette Allah'a ulaştıracaktır.[2] Yeter ki, insanoğlu yalnız Allah'a iman edip güvensin ve O'na dayansın.[3] İşte Kur'ân'ın sunduğu öğreti ve verdiği mesajlardan birisi de Mâide sûresinin 3. âyetidir. Âyette, İslâm dinine ait üç vurgu dikkatleri üzerine çekmektedir. Bu vurgular şunlardır:

1) EŞYADA HELALLİK (MÜBAHLIK) VURGUSU

"*Murdar hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilmiş, boğulmuş, vurularak öldürülmüş, yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanarak öldürülmüş hayvanlarla -henüz canı çıkmadan yetişip kestiklerinizin dışında- yırtıcıların yediği hayvanlar, dikili taşlar önünde (sunaklarda) boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla paylaşmanız size haram kılındı. Çünkü bunlar doğru yoldan sapmaktır... Kim açlıktan bunalıp çaresiz kalırsa, günah sınırına varmaksızın yiyebilir. Şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.*" (Mâide 5/3)

Mâide sûresinin 3. âyetindeki birinci vurgu, aksi yönde delil bulunmadıkça eşyada asıl olan helallik (mübahlık) vurgusudur. Bu âyette, Mâide 5/1'de yenmesi helâl kılınan hayvanlardan istisna kılınıp açıklanacağı bildirilen ve yenmesi haram olan şeyler, yasaklanan şeylerin zaruret halinde asgari ölçüde yenilebileceği hususu beyan edilmiştir.[4] Biz burada fıkıh kitaplarında yeterince ve detaylıca tartışılan nelerin helâl veya haram olduğuna dair ayrıntılara girmeyecek, onun yerine İslâm'ın din anlayışındaki helallik vurgusuna temas edeceğiz. Şöyle ki;

Eşyada (hayvanlar, yiyecekler, içecekler, giyecekler, eylemler…) özel bir haram olma delili bulunmadıkça asıl olan mübahlıktır.[5] Bu kuralın en kuvvetli delili "*O (Allah),*

[1] Murat Sülün, *Kur'an Ne Diyor? Biz Ne Anlıyororuz,* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016), s. 474.
[2] İsrâ 17/9.
[3] Mâide 5/23.
[4] Detaylı bilgi için bkz. Hayrettin Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, (Ankara: DİB Yay., 2006), s. 972-980.
[5] Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, s. 972.

yeryüzünde olanların hepsini sizin için yarattı."[6] âyetidir. Zira yeryüzünde yaratılan her şey insanoğlunun faydalanması için yaratılmış ve onun emrine verilmiştir.[7] Kur'ân, Allah'ın kullarına haram kıldığı bütün şeyleri açıkladığını haber vermiştir.[8] Dolayısıyla hakkında haram olduğuna dair bir hüküm bulunmayan fiil ve tasarruflarda temel prensip mubahlıktır. İnsanlar eşyaya sahip olma ve onu dilediği gibi harcamada eşittirler. Ancak Elmalılı'nın (ö. 1942) dediği gibi asıl olarak can ve ırz konusunda erkek olsun kadın olsun insanlar birbirlerine helâl değil, haramdırlar. Hatta yaratılış gayesi Allah'a kulluk olan insanın canını ve ırzını istediği gibi kullanmasına müsaade edilmemiştir. İnsanın canına kıymaya, kendisini veya ırzını başkasına satmaya hakkı yoktur.[9]

Allah, insanlara dini güçlendirmemiş ve zorlaştırmamıştır. Bilakis kolaylaştırmış ve yaşanabilir hale getirmiştir.[10] Helallerin sayılmak istendiğinde sayılayamayacak kadar çok olması, haramların sınırlı sayıda olması ise bu kolaylığın bir göstergesidir. İnsanların Kur'ân'da haram kılınmayan şeyleri bir çeşit çıkarımlarla Kur'ân'ın haram kıldığı bir şeymiş gibi göstermeleri, dini zorlaştırmaktan başka bir şey değildir. Oysa her kim dinin zorlaştırırsa din mutlaka ona galip gelir.[11] İslam'ın gayesi, insanları zora sokmak değil, aksine onları rahatlatmak, ahenk içinde yaşamalarını ve iki cihanda mutlu olmalarını sağlamaktır. İslâm, insanların ihtiyaçlarını ve maslahatlarını gözeterek haram dairesini dar, helâl dairesini ise geniş tutumuştur. Helâl ve haram kavramları müminin dini hayatında son derece önemlidir. Kur'ân, insanlara sınırları net bir yaşam tarzı çizer. O'nun indirilişinin amacı, insanları ayrıntılara boğmak değil, dinin ruhunu ve özünü kavratmaktır. Dinin özü, yalnızca Allah'a yönelmek, yalnızca O'ndan çekinmek ve O'na samimi bir şekilde kulluk etmektir. Bu yüzden Kur'ân âyetleri, dinin özünü anlatan son derece vecîz ifadeleridir diyebiliriz.

Kâinatta yasak ve izni belirlemede hakikî anlamda tek yetkili elbette Mâlikü'l-mülk olan Allah ve mecazî anlamda O'nun elçisi Hz. Muhammed (sav)'dir.[12] Hz. Peygamber (sav)'in buradaki rolü, Allah'tan aldığı yetkiyle O'nun hükmünü ve iradesini icmalî ve ayrıntılı açıklamaktan ibarettir. Allah peygamberlerine bazı sorumluluklar yüklemiştir. Bu sorumluluklardan biri de, Allah'ın kendilerine vahyettiği hükmü korumak, uygulamak, helâl ve haramı öğretmektir.[13] Allah ve O'nun Rasulü dışında haram ve helâl kılmada hiç bir kimsenin hak ve yetkisi bulunmamaktadır.[14] Kendisinde bu yetkiyi görenler, ilahlık iddiasında bulunmuş sayılacaklarından bu tutumları küfür ve şirk olacaktır.[15] Sözlükte "mübah, câiz ve serbest olmak, ruhsat vermek, Harem'den veya ihramdan çıkmak" anlamlarına gelen helâl, yasaklardan arındırılmış ve dinen yapılması serbet olan şeylere denir. Haramın zıddıdır.[16] Helaller, insanları haramlara muhtaç kılmayacak kadar geniş ve çoktur. Kur'ân, bunların

---

[6] Bakara 2/29.
[7] Bkz. Hac 22/65; Lokmân 31/20; Câsiye 45/13.
[8] En'âm 6/119.
[9] Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, (İstanbul: Zehraveyn, 2011), I, 250, 251.
[10] "*Allah, size kolaylık diler, zorluk dilemez*." Bakara 2/185; "*Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez*." Mâide 5/6; "*O (Allah), sizi seçti ve dinde üzerinize hiçbir güçlük yüklemedi*." Hac 22/78.
[11] Buhârî, İmân, 29, no. 39.
[12] Bkz. Mâide 5/50; En'âm 6/57; A'râf 7/157; Tevbe 9/29; Ahzâb 33/36; Yûsuf 53/40, 80; Haşr 59/7.
[13] Mâide 5/44.
[14] Nahl 16/116.
[15] En'âm 6/140; A'râf 7/32; Tevbe 9/29, 37; Yûnus 10/59; Şûrâ 42/21; Nahl 16/116.
[16] Râgıb el-Isfahânî, *Müfredâtu elfâzi'l-kur'ân*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, (Dımeşk: Dâru'l-Kalem, 1413/1992), s. 251; Kürşat Demirci, "Helâl", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, (İstanbul: TDV Yay., 1998-2013), XVII: 173.

hepsini teker teker sayıp dökmemiştir. Helallerin yapılmasında veya kullanılmasında bir sakınca bulunmamaktadır. Kur'ân bazı şeylerin helâl olduğunu açıklamıştır. Bunun hikmeti, önceleri yasak olan bir şeyin helâl olduğunu bildirmek, helâl ve haram arasında mukayese yapmak ve helâl kılınan bir şeyin nimet olduğunu beyan etmek olabilir. Haram ise dinen yenmesi, içilmesi, yapılması, kullanılması ve inanılması yasak olan şeylere denir.[17] İslâm'da haram olan şeylere götüren vesileler de haram kılınmıştır. İyi niyetli olmak, haramın veya ona ileten vasıtaların hükmünü değiştirmez. Helâl ve haramlar ancak nassla ve taabbudîlikle (Allah'ın emri olmakla) belirlenir. Bu yüzden nassla sabit haramlarda kıyâmete kadar değişmezlik söz konusudur. Dinen bunları yapmak cezayı, kaçınmak ise sevabı gerektirir. Dolayısıyla kişinin ilmihal konularını bilmesi bir zorunluluk arz etmektedir. Kur'ân, helâl ve haramın belirlenmesinde faydalı ve temiz şeyler için *tayyib/tayyibât*, zararlı ve pis şeyler için *habîs/habâis* olmak üzere iki anahtar kavram sunmaktadır.[18] Bazı âyetlerde ise haramları ifade etmek üzere *hudûdullâh* (Allah'ın sınırları) kavramı kullanılmıştır.[19] İslâm'da haram ve helâlin belirlenmesi bazı sebeplere dayanır. Temizlik ve pislik bu sebeplerdendir.[20] Helâl olan şeyler maddi ve manevi açıdan temizdirler.[21] Haram kılınan şeyler ise maddi ve manevi yönden pisdirler. Ancak kumar, fal okları ve putlar gibi bazı şeyler maddi yönden pis değilse de verdikleri zararlar bakımından manevi olarak çok pis ve kirlidirler. Haramların insanoğlunun ruh, beden, akıl ve inanç sağlığına ciddi zararlar verdiği aşikardır. Nahl 16/118'de İslâm'da haram olan şeylerin daha önce Yahudilere haram kılındığı ifade edilmektedir.

Hz. Peygamber (sav)'in helâl ve haramın belirlenmesi noktasında yaptığı şu açıklamalar manidardır: "*Helâl bellidir, haram bellidir. Bu ikisinin arasında durumu belli olmayan şüpheli şeyler vardır...*"[22] "*Helâl,* ***Allah'ın kitabında helâl kıldığı şeylerdir. Haram da Allah'ın kitabında haram kıldığı şeylerdir. Hakkında bir açıklama yapmadığı şeyler ise sizin için affettiği şeylerdir.***"[23] **Buradan Kur'ân ve Sünnet'in hüküm belirlerken ayrıntıdan çok ilgili kaideyi verdiği, bu kuralın her devirde yorumlanmasının ise o dönemin yetkin İslam âlimlerine bırakıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Allah'ın hükmünü bildirmediği şeylerin haram mı veya helâl mi olduğunun tespitinde bilimin ve özellikle de tıbbın verilerinden yararlanmak gerekir.**

Kur'ân'da bir çok âyette helâl ve temiz olan şeylerin yenilmesi gerektiği vurgulanmıştır.[24] Bu yüzden mümin, helâl, hoş ve tertemiz şeyleri yemeli; pis, içinde başkasının hakkı olan, dinen yasaklanmış şeyler yememelidir. Kur'an'da helâl ve temiz şeylerin yenilmesi ve ardından sâlih ameller yapılmasının emredilmesi, beslenme ve ibadet arasındaki sıkı ilişkiyi ortaya koymaktadır.[25] İnsanoğlunun dünyada başıboş bırakılmadığını,

---

[17] Râgıb, *Müfredâtu elfâzi'l-kur'ân*, s. 229.
[18] Bkz. Bakara 2/57, 172; Nisâ 4/2; Mâide 5/88, 100; A'râf 7/160; Enfâl 8/26, 37, 69 ve diğerleri; Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, s. 972.
[19] Bakara 2/187, 229, 230; Nisâ 4/13; Tevbe 9/112; Mücâdele 58/4; Talâk 64/1.
[20] "*Allah, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar*." A'râf 7/157.
[21] Mâide 6/4.
[22] Buhârî, İmân, 39, no. 52.
[23] Tirmîzî, Libâs, no. 6.
[24] Bakara 2/168, 172; Mâide 5/88; A'râf 7/160; Enfâl 8/69; Nahl 16/114; Tâhâ 20/81; Mü'minûn 23/51.
[25] Mü'minûn 23/51.

helâl ve haram konusunun dünya imtihanının bir parçası olduğunu unutmamak gerekir.[26] Zira helâl ve haramı gözetmek, kişinin Allahâ karşı samimiyetini ortaya koyan önemli bir göstergedir. Öte yandan Hz. Peygamber (sav), helâl lokma kazanmayı teşvik etmiş, kazancında helâl ve haramı gözetmeyen kişinin duasının kabul edilmeyeceğini beyan etmiştir.[27] Dolayısıyla müminin kazancı helâl olmalı, şüpheli şeylerden kaçınmalı, haram ve haksız kazançtan uzak durmalı ve apaçık düşman olan şeytana uymamalıdır.[28] İslâm, müslümanlara haram kılanan şeyleri mülk edinme ve üzerlerinde tasarruf etme hakkını vermemiştir. Kimsenin miras, satın alma, alışveriş, ödünç alma ve bağışlama gibi geçerli bir sebebi olmaksızın başkasının malını almaya hakkı yoktur.[29] Kişi için en güzel rızık emek harcayarak kazandığıdır.[30] Emek harcamadan bedavadan para kazanmak tembellerin işidir. İslâm'da ise her türlü bedavacılık yasaklanmıştır.

Allah'ın kullarına beyan ettiği "*Kim açlıktan bunalıp çaresiz kalırsa, günah sınırına varmaksızın yiyebilir.*" hükmü, aşırı zorluk, ciddi darlık, olağanüstü durumlar ve zaruret halinde bu durumlardan kurtuluncaya kadar prensipte haram kabul edilen şeylerin sınırlı miktarda yenilebileceğini göstermektedir. Ancak bu sınır, başkasının hakkına girmeyecek, lezzet almaya varmayacak ve doyum noktasına ulaşmayacak kadar olmalıdır. Zaruret hali ortadan kalkınca haramlardan yararlanmak helâl olmayacaktır. Bu husus, fakihler tarafından incelenip süzgeçten geçirilip ve Mecelle'de yer alan "*Zaruretler memnû' olan şeyleri mubâh kılar.*" [31], "*Zaruretler kendi mikdarlarınca takdîr olunur.*" [32], " *Mâni zâil oldukta memnû' avdet eder.*"[33], "*Iztırâr gayrın hakkını ibtâl etmez.*"[34] vb. ilkelerle sınırları çizilmiştir.

2) KORKU VE ÜMİTSİZLİK DEĞİL CESUR VE ÜMİTVÂR OLMA VURGUSU

"*Bugün, kâfirler dininiz hakkında ümitlerini yitirmişlerdir. Onlardan korkmayın, benden korkun.*" (Mâide 5/3)

Âyetteki ikinci vurgu, Allah'a iman edenlerin korku ve ümitsizlik içinde olmamaları, aksine cesaretli ve ümitvâr olmaları gerektiğidir. Âyet, artık İslâm'a savaş açıp onu ve müslümanları yok etmek isteyen müşriklerin yok etmeye, bir gün gelip müslümanların putperestliğe geri döneceklerine dair umutlarının tükendiğini haber vermektedir.[35] Aynı zamanda müslümanların kemâle erdirilen İslâm sayesinde korku nedir bilmemeleri, şayet bir şeyden korkacaklarsa da bu korkunun sadece Allah'tan olması gerektiğini açıklamaktadır. Âyet şunu söylüyor: "Ey Müslümanlar! Artık bugün kâfirler Allah'ın tamamladığı İslâm dinini yok edip putperestliğe döndüreceklerinden ümitlerini kestiler. Bu yüzden tüm ümitleri bitip tükenen kâfirlerden korkmayın, cesur olup ümitvâr olun ve yalnızca bu dinin gerçek

[26] Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, s. 973.
[27] Müslim, Zekât, 19, no. 65.
[28] Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I, 480.
[29] Mecelle'nin 97. Maddesi: "*Bilâ-sebeb-i meşrû birinin malını bir kimsenin ahz eylemesi câiz olmaz.*" Ahmet Şimşirgil ve Ekrem Buğra Ekinci, *Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle*, (İstanbul: KTB Yay., 2008), s. 160.
[30] "*İnsan için ancak çalıştığı vardır.*" Necm 53/39; "*Hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir rızık yememiştir.*" Buhârî, Buyu', 15, no. 2072.
[31] Md. 21. Şimşirgil ve Ekinci, *Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle*, s. 78.
[32] Md. 22. Şimşirgil ve Ekinci, *Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle*, s. 78.
[33] Md. 24. Şimşirgil ve Ekinci, *Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle*, s. 78.
[34] Md. 33. Şimşirgil ve Ekinci, *Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle*, s. 79.
[35] Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, s. 980.

sahibi ve koruyucusu benden korkun." "*Benden korkun*"[36] şeklindeki Kur'ânî mesajlar, hakikatte insanları korkutmayı değil, onları hidâyete iletmeyi, günaha düşmemeleri ve Cennet'i kazanmalarını hedeflemektedir.[37]

İnsanın hayatını şekillendiren korku ve ümit, insan nefsinin iki zıt çizgisidir ve o bu ikisi arasında gidip gelir. Korku (havf), imtihan araçlarından birisidir. Kişinin düşünce ve tasarruflarına pozitif veya negatif etki yapabilir. Negatif etkiye sahip bir korku, münafıklarından özelliklerinden birisi olup[38] insanın hayatını altüst edebilir ve yaşamı o kişi için çekilmez kılabilir. Allah korkusu gibi pozitif etkiye sahip bir korku ise, insanın yaşamını ve davranışlarını düzene sokabilir ve hayatı o kişi için yaşanabilir kılabilir. Bu yüzden mümin, Rab'bi tarafından aldığı güç ile O'nun dinini hâkim kılmak için dünyada korkudan emin yani korkusuz olmalıdır. Bu âyette ve diğer bazı âyetlerde Allah, kullarından her durumda sadece kendisinden korkmalarını emretmiş,[39] O'na inananlar için dünya ve âhirette hiçbir korku ve üzüntünün olmayacağı müjdesini vermiştir.[40] Dolayısıyla korkulmaya lâyık tek varlık Allah'tır. Kur'ân'a göre korkudan emin olmak, Allah'ın bir lütfu ve rahmetidir.[41] Çalıştıktan sonra Allah'a güvenip dayanan (tevekkül) mümin, korkudan emin ve güvende olur. Şeytan dahi mümini korkutamaz.[42] Hali bu olan kişi de Allah'ın kendisine yüklediği sorumluluğu yerine getirmede cesur ve ümitvâr olur. Bu yüzden müminin itikad ve ibadetinde, hem sevgi ve ümit olmalı, hem de korku ve endişe olmalıdır.[43]

Reca' (ümit), hoş, güzel veya mutluluk verici bir şeyin meydana gelmesi için beklenti içinde olmaktır.[44] Ümit, korkan kişilerin rahatlama sebebidir. Korku ve ümit birbirinden ayrılmaz ve iç içe iki parçadır. Müminlere verilen en büyük nimetlerden biri olan ümit, Allah'ın engin rahmetini görmek, O'nun lutfunu kalbinde hissetmek ve güzel akıbeti düşünerek sevinmektir. Kur'ân, Allah'a kavuşmayı ve O'nun rahmetini uman, O'nun azabından korkup o gün için hazırlık yapanları övmektedir.[45] Reca' (ümit), Kur'ân'da saygı beklemek,[46] Allah'a kavuşmak,[47] rahmet ummak[48] ve beklenti içinde olmak[49] anlamlarında kullanılmıştır. "*De ki: "Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah günahların hepsini bağışlar. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhametlidir."*[50] âyeti, en çok ümit aşılayan âyet olarak dikkat çekmektedir.[51] Allah'ın

---

[36] Mâide 5/3, 44; Âli İmrân 3/175.
[37] Mehmet Görmez vd., *Hadislerle İslâm (Hadislerin Hadislerle Yorumu)*, (Ankara: DİB Yay., 2013), III, 117.
[38] Hüseyin Çelik, *Kur'ân'da Nifâk (Münâfıkların Özellikleri)*, (Ankara: Fecr Yayınları, 2018), s. 259.
[39] Bakara 2/41; Nahl 16/2; Zümer 39/16.
[40] Bkz. Bakara 2/38, 62, 112, 262, 274, 277; Mâide 5/69; En'âm 6/48; A'râf 7/35; Yûnus 10/62; Zuhruf 43/68; Ahkâf 46/13.
[41] Nisâ 4/83; Fetih 48/27.
[42] Yûnus 10/62.
[43] Secde 32/16.
[44] Râgıb, *Müfredâtu elfâzi'l-kur'ân*, s. 346.
[45] Bakara 2/218; İsrâ 17/57; Kehf 18/110; Ankebût 29/5; Ahzâb 33/21; Mümtehine 60/6.
[46] Nuh 71/13.
[47] Kehf 18/110; Ankebût 29/5.
[48] Nisâ 4/104.
[49] Tevbe 9/106.
[50] Zümer 39/53.
[51] "Bir gün Hz. Ali (ra) şöyle dedi: '(Ümit verme bakımından) Kur'ân'ın hangi âyeti daha geniştir?' Yanındakiler Nisâ 4/110, vb. Kur'ân âyetlerini okumaya başladılar. Hz. Ali (ra) dedi ki; Kur'ân'da (ümit verici olarak) "*Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah günahların*

rahmeti her şeyi kuşatmıştır.[52] Günahlar ne kadar çok olursa olsun, Allah'ın rahmetinden ümit kesmek doğru değildir. Kişi gücü yettiği kadar Rabbine kulluğunu yerine getirmeli sonra da O'nun affından ümidini kesmememelidir. Dolayısla mümin, her zaman ümitvâr olmalı ve bu duygu onu günahlardan uzak tutabilmelidir.

Hz. Peygamber (s.a.v), davranışlarıyla korku ve ümidin nasıl dengeleneceği konusunda müminlere örnek olmuştur. Aynı zamanda sohbetlerinde de korku ve ümit dengesini gözetmiştir. O, bir keresinde şöyle buyurmuştur: *"Mü'minler, Allah indindeki ukubeti/azapları bilselerdi, hiç biri Cennet'i ümid etmezdi. Kâfirler de Allah'ın rahmetinin ne kadar çok olduğunu bilselerdi, hiçbiri O'nun rahmetinden/Cennet'inden ümit kesmezdi."*[53] Korku ve ümidin eşit olması, birinin diğerinden fazla veya eksik olmaması, müminin hayatını güzelleştirecektir. Bu yüzden mümin sürekli korkusunu ve ümidini canlı ve dengeli tutmalıdır. Bu hal kişiyi hayatın zorluklarına karşı dinamik ve güçlü kılacaktır.

3) İSLÂM'IN SON DİN OLDUĞU VURGUSU

"*Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslâmiyet'i beğendim...*" (Mâide 5/3)

Mâide sûresinin 3. âyetindeki üçüncü vurgu; Allah'ın insanlığa lâyık gördüğü, kullarına bir rahmeti ve nimeti olarak gönderilen İslâm'ın ihtiyaç duyulan tüm alanlarda tamamlandığı ve onun kıyâmete kadar geçerli son din olduğudur.[54]

İslâm, insanı inanç ve düşünce bakımından tamamen özgürleştirmeyi hedeflemektedir. İnanç özgürlüğü, insanoğlunun dinden bağımsız olamayacağını gösterir. Zira kâinatta din dışı bir alan yoktur. İnsan, kendisine bahşedilen akıl ve irade ile neye inanıp teslim olacağı, nasıl bir yol izleyeceği hususunda serbesttir. Bu yüzden insan değişime açık bir varlıktır. Değişim kavramı da doğrudan insanla ilgili bir olgudur. Ancak insanın değişmez ruhi ve fiziki değerleri vardır. Örneğin insanın kadınlık, erkeklik özelliği veya nankörlük gibi bazı huyları değişmez. Ancak sonradan elde edilen inanışlar, gidilen yollar, tutumlar, alışkanlıklar ve tavırlar değişebilir.[55] İslâm, insan fıtratının kendisidir ve onun doğasına ters düşmeyen tek dindir.[56] İnsanoğlunu her çağda huzura ve mutluluğa iletmeyi hedefleyen İslâm değişimden yanadır. Çünkü İslâm, insan odaklı bir dindir. İslâm'ın arzuladığı değişim, yeryüzünün halifesi insanın kalbinde ve zihninde fıtrata uygun tevhit merkezli din anlayışının hakim olmasıdır. Allah tarafından kemâle erdirilen İslâm, gerçekte bambaşka bir yaşamı başlatarak yeni bir dünya kurmuştur. Her konuda insanlara özgürlüğü sunmuş ve güven aşılamıştır. Hz. Peygamber (sav), sorumluluğu gereği bu değişime rehberlik etmiş ve Allah'ın kullarına bildirmek istediği tevhid merkezli din anlayışını en güzel şekilde müslümanların hayatına yansıtmıştır.[57] İlk Müslümanlar peygamberlerine ayak uydurmışlar, kendilerini zihnen ve yaşam tarzı bakımından tamamen yenilemişler ve kendinden sonraki nesillere model

---

hepsini bağışlar. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhametlidir." âyetinden daha geniş bir âyet yoktur." Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîl-i âyi'l-kur'ân,* thk. Abdullah b. Abdi'l-Muhsin et-Türkî, (Kahire: Dâru Hicr, 2001), XX, 228.

[52] A'râf 7/156.

[53] Müslim, Tevbe, 23, no. 2755.

[54] Karaman vd., *Kur'ân Yolu*, s. 980.

[55] Ra'd 13/11.

[56] Rum 30/30.

[57] Ahzâb 33/21.

olmuşlardır.[58] İslâm'ın ilk yıllarından itibaren zaman ilerledikçe, dinin kendisinde değil ama onu anlama, kavrama, yorumlama ve yaşama biçiminde değişim meydana gelmiştir. Diğer bir ifadeyle ictihad yolu açık tutulmuştur. Bu sebepten ötürü dinle ilgili fetvalar, ictihadlar ve yorumlar Kur'ân ve Sünnet'ten ayrı değerlendirilmiş ve kesinlikle Allah ve Peygamberinin sözleriyle karıştırılmamıştır.

Allah katında[59] ve özgün metinleri ilk günden bugüne kadar hiç bir değişikliğe uğramayan tek din İslâm'dır. O'nun kutsal kitabı Kur'ân, indirildiği orjinalliği ve vasıflarıyla Allah tarafından koruma altına alınmıştır.[60] Bu yüzden O'na ne peygamber ne de beşer sözü karışmamıştır.[61] Kur'ân, bütün yönleriyle anlaşılmalı ve yorumlanmalıdır. Kur'ân'ın bazı yönleri üzerine yoğunlaşmak, buna karşılık diğer yönleriyle ilgilenmemek veya göz ardı etmek, İslâm'ın münzel din anlayışına ters bir durum teşkil edecektir. Aynı şekilde tedvin ve tasnif döneminde kaynaklara giren fetvalar, içtihadlar ve yorumları Kur'ân ve Sünnet'tin aynısı gibi görmek ve böyle değerlendirmek son derece yanlış bir anlayış olacaktır. Zira bu fetvalar, içtihadlar ve yorumlar nesilden nesile şüphesiz değişime uğrayacaktır ve uğramıştır. Bu çabalarda doğruyu yakalayanlar olduğu gibi yanılanlar da olmuştur. Halbuki Kur'ân'ın getirdiği temeller ve hükümlerde değişim kesinlikle söz konusu değildir.[62] Onlar kıyamete dek asla değişmeyecek ve değiştirilemeyecektir. Bu sebepten Kur'ân'ın insanlığa sunduğu esaslar ve hükümler evrenseldir. Eşi ve benzeri bulunamazdır. Kur'ân'ı ve verdiği mesajları en doğru şekilde anlamaya çalışmak her müminin görevidir. Her mümin, sahip olduğu bilgi, anlama ve kavrama kabiliyetine göre Allah'ın anlaşılmasını istediği gerçeğe ulaşabilir. Bu gerçeğe ulaşmada iman ve samimiyet önemli rol oynamaktadır.

Dinin kemâle erdirilmesi tam olarak ne demektir? İlk peygamberden son peygambere kadar gönderilen dinlerde bir tekâmül (evrim) söz konusu mudur? Bu sorulara şöyle cevap vermek mümkündür: Gönderilen tüm dinler özü itibariyle yani tevhîd, meleklere, âhiret gününe ve öldükten sonra dirilmeye imân, namaz, oruç, hac ve takvâ sahibi olma gibi temellerde aynıdır.[63] Dinlerdeki farklılık şeriat ve minhâc (yol)'dadır. Bu farklılaşmayı, amel yönünden bir kapsam genişlemesi şeklinde yorumlamak mümkündür. Zira her çağda ortaya çıkan ihtiyaçların çözümlenmesi için dinlerdeki bu farklılıkların olmasından daha doğal bir şey yoktur. Şeriat ve minhâc alanı artık son peygamber Hz. Muhammed (sav) ve son kitap Kur'ân'la kıyâmete kadar zaman ve zemine göre değişmesine gerek kalmayacak şekilde evrensel, mükemmel bir muhtevâya ve kimliğe (tekâmül) bürünmüştür.[64] Şartlara bağlı olarak değişen hususlar ise ilim ehlinin yorumuna bırakılmıştır. Mâide 5/48'de Kur'ân'ın kendinden önceki kitapları musaddik (doğrulayıcı) ve onları müheymin (gözetici) olarak zikredilmesi, önündeki kitaplarda bir eksiklik bulunmadığına işaret etmektedir.[65] Dolayısıyla Kur'ân'la

[58] Tevbe 9/88; Fetih 48/29.
[59] Âl-i İmrân 3/19.
[60] Hicr 15/9.
[61] Necm 53/3, 4.
[62] Rûm 30/30.
[63] Nurdoğan Türk, *Kur'ân'da Kitap Kavramı*, (Ankara: Poyraz Ofset, 2010), s. 70. Ayrıca bkz. Enbiyâ 21/25; Şûrâ 42/13.
[64] En'âm 6/115.
[65] Mâide 5/48. Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şîrâzî el-Beydâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, thk. Muhammed Subhî Hasen Hallâk, Muhammed Ahmed el-Atraş, (Beyrût: Dâru'r-Reşîd, 2000), I, 440; Ebu'l-Fidâ' İsmail İbn Kesîr, *Tefsîru'l-kur'ân'il-azîm,* (Beyrut: Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye, 1988), III, 117.

tamamlanan son din İslâm'dan önce Allah'ın İslâm adıyla gönderdiği tüm dinlerde bir eksiklik yoktur demek mümkündür. Dinin tekâmülü; önceki dinlerde var olan noksanlıkların giderilmesi anlamında değil, Allah'ın kulları için seçtiği son din İslâm'ın diğer dinlere hakimiyeti anlamındadır.

SONUÇ

Mâide sûresi 3. âyeti, İslâm dinine ait şu üç vurguyu içermektedir:

Birincisi: Aksi yönde delil bulunmadıkça eşyada asıl olan helallik (mübahlık) vurgusudur. Yasak ve izin yetkisi Allah'a ve O'nun Rasulüne aittir. İslâm'da faydalı olan şeyler helâl, zararlı olan şeyler ise haram kılınmıştır. Helallerin ne olduğunu araştırmaya gerek yoktur. Zira eşyada asıl olan mübahlıktır. Yasakların belirleneceği temel kaynak ise Kur'ân ve Sünnet'tir. Helâl bellidir, haram bellidir. Bu ikisinin arasında durumu belli olmayan şüpheli şeyler vardır. Harama düşmemek için şüpheli şeylerden kaçınmak gerekir. Bir şeyde helallik ve haramlık durumu birlikte söz konusu olduğunda haramlık yönü dikkate alınır. Zaruret halinde zorunluluk miktarını aşmadan haram şeylerden istifade edilebilir. Helaller sayılamayacak kadar çokken haramlar sınırlı sayıdadır. Helâl ve haramların çağımızın evrensel ahlâkî değerlerle sıkı bir ilişkisi bulunmaktadır. Helâl ve haram hassasiyeti, kişinin karakterinin oluşmasında önemli rol oynar. Bu bilincin kaybedilmesi, kişideki ahlâkî çöküşün ve iç huzursuzluğun sebeplerinden biri olabilir. Helali gözetip haramdan uzak duran kişiler, ruhen sağlıklı olacaklar ve pozitif kişilik özelliklerine sahip olacaklardır. Faydalı şeylerin helâl ve zararlı şeylerin haram kılınmasında, Allah'ın kullarına rahmet ve şefkatinin izi görülmekedir. Zira tamamen zararlı veya zararı yararından çok olan şeyler haram, tamamen faydalı veya fayda tarafı ağır basan şeyler ise helâl kılınmıştır.[66] Her müslümanın haramlardan kaçınması, helallere sarılması gerekmektedir.

İkincisi: Allah'a iman edenlerin korku ve ümitsizlik içinde olmamaları, aksine cesaretli ve ümitvâr olmaları gerektiği vurgusudur. Kur'ân'a göre Allah, kendisine inananların dostu ve yardımcısıdır.[67] Bu müjde, O'na inananlar için en büyük güç ve cesaret kaynağıdır. İman, ümit ve cesaret arasında güçlü bir ilişki vardır. Dolayısıyla müminler kendilerine yüklenen sorumluluklarını yerine getirmede her zaman cesur ve ümitvâr olmalı, ancak bu cesareti yerinde kullanmalıdırlar. Başarı ve akabinde mutluluk ancak cesaretle mümkün olur. Cesaret kişiye enerji ve şevk verir. Cesareti olmayanın şevki ve heyecanı kaybolmuştur. Dün olduğu gibi bugünde cesaret gösterip Allah'ın dinini yeryüzüne hakim kılmak için hayatlarını ortaya koyan müminler her daim başarılı olacaklardır. Zira güzel sonu, üstünlüğü ve başarıyı ancak Allah'a samimiyetle inanıp çalışan, cesur ve ümitvâr olan müminler hak edecektir.[68]

Üçüncüsü: Allah'ın insanlığa lâyık gördüğü, kullarına bir rahmeti ve nimeti olarak gönderilen İslâm'ın ihtiyaç duyulan tüm alanlarda tamamlandığı ve onun kıyâmete kadar geçerli son din olduğu vurgusudur. Allah son derece mükemmel şekilde yarattığı kainattaki düzenin ve yaşamın sürekliliği için genel kanunlar koymuştur. Bu kanunlar özünde Allah'ın

---

[66] Bakara 2/219'da bu hususa işaret edilmiştir: *"Sana içkiyi ve kumarı sorarlar. De ki: "Onlarda hem büyük günah, hem de insanlar için (bazı zahiri) yararlar vardır. Ama günahları yararlarından büyüktür." Yine sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: "İhtiyaçtan arta kalanı." Allah size âyetleri böyle açıklıyor ki düşünesiniz."*

[67] Bakara 2/257; Âl-i İmrân 3/68; Nisâ 4/45; Mâide 5/55; En'âm 6/51; Câsiye 45/19.

[68] A'râf 7/128.

va'z ettiği ilâhi sistemi ifade eder. Kur'ân, kâinatta hüküm süren bu sisteme '*ed-dînu'l-kayyim'* yani '*dosdoğru, değişmez, evrensel din*' adını verir.[69] İşte Kur'ân'la kemâle erdirilen İslâm, her zaman ve mekanda geçerli, en muhkem ve değişmez bu sistemin son halkasıdır. İslam, insanlığın ihtiyaç duyduğu her alanı hiç bir şeyi eksik bırakmadan tüm yönleriyle tamamlamıştır. Aynı zamanda O, tahriften korunmuş son din olarak varlığını sürdürmektedir. "*Şüphesiz Allah katında din İslâm'dır* "[70] Hayatta insanın önünde iki seçenek vardır. İnsan ya Allah'a teslim olup O'na yönelecek ve kulluk edecek, ya da farklı beşeri görüş ve hayat tarzına bağlanıp kendi kötü sonunu belirleyecektir.

KAYNAKÇA

Beydâvî, Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şîrâzî el-, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, thk. Muhammed Subhî Hasen Hallâk, Muhammed Ahmed el-Atraş, I-III, Beyrût: Dâru'r-Reşîd, 2000.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim b. el-Müğîre el-Cu'fî el-, *Sahihu'l buhârî (el-Câmiu's-sahîh),* Riyad: Mektebetu'r-Rüşd, 2006.

Çelik, Hüseyin, *Kur'ân'da Nifâk (Münâfıkların Özellikleri)*, Ankara: Fecr Yay., 2018.

Demirci, Kürşat, "Helâl", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), XVII:173, İstanbul: TDV Yay., 1998-2013.

Görmez, Mehmet, Mehmet Emin Özafşar, İsmail Hakkı Ünal, Yavuz Ünal ve Bünyamin Erul, *Hadislerle İslâm* (Hadislerin Hadislerle Yorumu), I-VII, Ankara: DİB Yay., 2013.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ' İsmail, *Tefsîru'l-kur'âni'l-azîm*, I-IX, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, 1988.

Karaman, Hayrettin, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez ve Sadrettin Gümüş, *Kur'ân Yolu,* I-V, Ankara: DİB Yay., 2006.

Kuşeyrî, Ebu'l-Huseyn Muslim b. el-Haccâc b. Müslim el-, *Sahîh-u muslim,* I-V, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1991.

Râgıb el-İsfahânî, *Müfredâtu elfâzi'l-kur'ân*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, Dımeşk: Dâru'l- Kalem, 1992.

Sülün, Murat, *Kur'an Ne Diyor? Biz Ne Anlıyororuz,* İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016.

Şimşirgil, Ahmet ve Ekrem Buğra Ekinci, *Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle*, İstanbul: KTB Yay., 2008.

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-, *Câmiu'l-beyân an te'vil-i âyi'l-kur'ân,* thk.

Abdullah b. Abdi'l-Muhsin et-Türkî, I-XXVI, Kahire: Dâru Hicr, 2001.

Tirmîzî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-, *el-Câmiu'l-kebîr*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, I-VI, Beyrut: Dâru'l Garbi'l-İslâmî, 1996.

Türk, Nurdoğan, *Kur'ân'da Kitap Kavramı*, Ankara: Poyraz Ofset, 2010.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I-X, İstanbul: Zehraveyn, 2011.

[69] Tevbe 9/36; Yûsuf 12/40; Rûm 30/30, 43; Beyyine 98/5.
[70] Âl-i İmrân 3/19.